

אוהד פינצ'בסקי / ברכה על שוקולד

שוקולד הוא מאכל שמיוצר מפרי הקקאו על ידי ריסוק. במאמר זה נדון בברכתו.¹

א. מאכל מרוסק

1. תמרים ששינו צורתן

ראשית הדיון על מאכל שנתמעך נמצא בברכות ל"ח, ב בשאלת תמרים ששינו צורתן (טרימא):

ואמר מר בר רב אשי: האי דובשא דתמרי מברכינ עלויה שהכל נהיה בדברו. מאי טעמא? – זיעה בעלמא הוא [...] אמר ליה ההוא מרבנן לרבא: טרימא מהו? לא הוה אדעתיה דרבא מאי קאמר ליה. יתיב רבינא קמיה דרבא, אמר ליה: דשומשמי קא אמרת, או דקורטמי קא אמרת, או דפורצני קא אמרת? אדהכי והכי אסקיה רבא לדעתיה, אמר ליה: חשילתא ודאי קא אמרת, ואדכרתן מלתא הא דאמר רב אסי: האי תמרי של תרומה – מותר לעשות מהן טרימא, ואסור לעשות מהן שכר. והלכתא: תמרי ועבדינהו טרימא – מברכינ עלוייהו בורא פרי העץ. מאי טעמא – במלתייהו קיימי כדמעיקרא.

בסוגיה עצמה עולה קושי מובנה. לא רק רבא עצמו מתקשה בהבנת המושג 'טרימא' אלא אף הגמרא מזכירה שישה סוגי מאכלים אפשריים (טרימא, שומשמי, דקורטמי, דפורצני, חשילתא וטרימא).² לצורך המאמר ננסה לפשוט את הסוגיה ולהתחקות אחר הפירושים הרלוונטים לעניין ברכה על חטיף השוקולד.

תחילה קובע מר בר רב אשי שמברכים על סילאן ברכת 'שהכל' ולאחר מכן הדיון מתגלגל לדיני טרימא.

בדיון עולות שתי מסקנות בדבר טרימא:

1. מצד תרומה אין בעיה לשנות תמר לטרימא.
2. מצד הברכה לא מצינו שינוי בלשון הברכה לאחר הפיכת התמר לטרימא.

¹ כדי להשלים את הסוגיה היינו צריכים לדון גם בדיון 'שקדים מרים'. להרחבה ראה שו"ע או"ח סימן רב. מדובר שם במזון שלא ראוי למאכל ורק על ידי בישול ניתן לאכילה. לא אדון בו משתי סיבות:

א. לא ברור שזאת המציאות בפרי הקקאו.

ב. נראה שנהגו להלכה לברך את ברכת הפרי, האדמה או העץ, ולא לברך שהכל.

² ראה ב'אוצר הגאונים' על אתר שלל פירושים אפשריים.

רש"י מפרש: "דקורטמי - כרוכס, שכותשים אותו ונותנין בו יין ושותין. או דשומשמי - להוציא שמנן. או דפורצני - כתישת ענבים לתת לתוך החרצנים מים לעשות תמד". שלושת הדוגמאות הללו עוסקות בשלושה דיונים מרכזיים בהלכות ברכות. כורכום עוסק בדיני עיקר וטפל בנותן טעם, שומשום עוסק בדיון פסולת והגדרת פרי וכתישת ענבים עוסקת בדיני תערובות.

על כל פנים, ההצדקה הכללית לשני הצדדים היא "במלתייהו קיימי כדמעיקרא". כלומר – לא חל שינוי בתמר.

לאחר שהבנו את מבנה הגמרא נצטרך להבין את נקודת הפתיחה של הגמרא – דין דבש תמרים (סילאן). מה הוא 'החסרון' של דבש תמרים שמוריד אותו מדרגת 'פרי העץ' לדרגת 'שהכל'? ככלל, ניתן לדבר על שלוש גישות, אך אנו נתמקד בשתיים מהן הקשורות לענייננו – שיטת רש"י ושיטת הרמב"ם.³

2. שיטת רש"י

בפתיחת הסוגיה רש"י מפרש:

זיעה בעלמא הוא – ואינו פרי לברך עליו בורא פרי העץ.

'סילאן' הוא אינו פרי לכן ירד ה'סילאן' מדרגתו ויברכו עליו מעתה 'שהכל'. בשלב זה אפשר לומר שעל פי רש"י יש כאן 'חסרון בפירותיות'; מושג שעוד נפתח בהרחבה בהמשך. נמשיך בעקבות רש"י במהלך הסוגיה. רש"י ניגש לשאלת מהות הטרימא ומפרש: טרימא מהו. מה מברכין עליו, ושם טרימא. כל דבר הכתוש קצת ואינו מרוסק. על פי רש"י הדיון נסוב על מאכל ששינה צורתו בכתישה (ריסוק קל). ומדייק תרומת הדשן (סימן כ"ט):

ופירש רש"י שם כל דבר הכתוש מעט ואינו מרוסק, היינו טרימא [...] משמע, דאי הוה מרוסקין הרבה מברכין עליהן שהכל נהיה בדברו, משום דלאו במילתייהו קיימי.⁴

על פי רש"י מאכל כתוש נשאר בברכתו, בעוד מאכל מרוסק ירד לדרגת 'שהכל'. ניתן להניח שרש"י נאמן לשיטתו ואף כאן ניכר חיסרון ב'פירותיות' אם רוסק לגמרי, ובמידה ונכתש רק מעט החסרון נסבל. אך בסוגיה בברכות לו ע"ב מתעוררת בעיה:⁵ האי הימלתא דאתי מבי הגדואי שריא, ומברכין עליה בורא פרי האדמה. ומפרש רש"י:

הימלתא. ליטוריג"ה (משקה סמיך מתובל בדבש) שמפטמים בשמים כתושים בדבש. מכאן שמאכל שרוסק לגמרי ואפילו מטובל נשאר בברכתו המקורית.

³ השלישית והיא שיטת הרא"ש שצריכה עיון בפני עצמה; עיינו: רא"ש ברכות פ"ו ס' יח.
⁴ ההבנה שההסתייגות ברש"י (כתוש קצת) היא הלכתית לא מחייבת וניתן להבין שיש פה רק תיאור קולינרי, וראה הערה 6.
⁵ סוגיה שנמצאת גם ביומא פא ע"ב; רש"י יצוטט משם.

הרגיש בזה תרומת הדשן ותיריך:

וההיא דהומלתא פרש"י – המפטמים בשמים כתושים בדבש [...] וי"ל דהטעם משום דאורחיהו בהכי לכתוש ולשחוק כל הבשמים, מש"ה חשיבין קיימי במילתייהו, משא"כ בדבר אחר שאין דרכו להיות תדיר מעוך ומרוסק.

תרומת הדשן מחדד שהחסרון ב'פירותיות' באמצעות ריסוק מתקיים אך ורק באותם המינים שלא מיועדים לריסוק. מעתה, כל עוד אין המאכל מיועד לריסוק והתרוסק לגמרי (עד שניכר החיסרון בפירותיות) – תהא ברכתו שהכל. ואילו מאכל המיועד לריסוק לעולם יישאר בברכתו המקורית, כהכרעת בסוגיה בלו ע"ב.⁶

3. שיטת הרמב"ם

הרמב"ם (ברכות פ"ח ה"ד) כותב:⁷

(1) ירקות שדרכן להשלק שלקן מברך על מי שלק שלהן בורא פרי האדמה, והוא ששלקן לשתות מימיהן שמימי השלקות כשלקות במקום שדרכן לשתותן, (2) דבש תמרים מברכין עליו תחלה שהכל, (3) אבל תמרים שמעכן ביד והוציא גרעינין שלהן ועשאן כמו עיסה מברך עליהן תחלה בורא פרי העץ ולבסוף ברכה אחת מעין שלש.

כדי לברר את הרמב"ם נדון תחילה בדין הראשון – דין 'מי שלקות'. משקה שבושל במים כדי לתת את טעם הפרי או הירק במים נקרא מי שלקות. בעצם פעולת הבישול, למעשה הועתק 'שם' הפרי למים. לכן המים מקבלים את ברכת הפרי או הירק. לעומת זאת, על דבש תמרים מורה הרמב"ם לברך ברכת שהכל. לכאורה עולה קושיה – אם על מי שלקות שהם 'צל' של טעם הפרי מברכים את ברכת הפרי המקורית, על דבש תמרים שהוא הוא טעם הפרי לא נברך את ברכת הפרי?

כדי להסביר את דין זה נצטרך להבין שני דברים:

1. לשיטת הרמב"ם הטעם אינו פקטור לעניין הברכה, אלא 'שם' הפרי. ממילא יש לבחון את שמו של הפרי על ידי התמקדות באופי הקשר לפרי ולא בטעמו.

⁶ בדרך אחרת הלך הט"ז (או"ח סימן רב ס"ק ד): "אי עיקר הוא עיקר ברור ואין מקום אתי ליישב שלא לברך בפה"ע [...] ומדברי רש"י אין נר' לדקדק לאסור [...] והוא דנקט רש"י כתשן קצת נר' דבא לפ' פי' התיבה של טרימא למה קורין אותו כן ופי' בזה שכותשין אותו קצת ולא לגמרי כ"ה ביאור של תיבת טרימא [...] וכן מבואר כונת רש"י שכ' ושם טרימא כל דבר הכתוש קצת ואינו מרוסק לגמרי עכ"ל משמע שדרך כלל פי' לשון טרימא בכ"מ ותלמוד' דנקט כאן טרימ' היינו משום דהיו רגילין לעשות מאכל באופן זה מן התמרי' ואורח' דמלת' נקט ואה"נ דבמרוסק היטב הוה דינא הכל'.

⁷ הט"ז לא מקבל את חילוקו של תרומת הדשן. את דעתו נבאר בהמשך בדעת הטור (או"ח רב). חלוקת ההלכה אינה במקור.

2. הקשר אינו מתבטא בזהות הטעמים אלא בדרך היווצרות הקשר בין הפרי למרכיב הנלווה.

אן כן אפשר לומר שמים שחוברן לפרי יעלו בברכתם, בעוד שדבש תמרים שבמהותו נפרד לפרי ירד לברכת שהכל, שהרי כבר אין לו 'שם' פרי.⁸

לאחר העיסוק בדיני שלקות ודבש תמרים, עובר הרמב"ם לדון בדין רסק:

אבל תמרים שמעכן ביד והוציא גרעינין שלהן ועשאן כמו עיסה מברך עליהן תחלה בורא פרי העץ ולבסוף ברכה אחת מעין שלש.

הרמב"ם מבין שריסוק אינו משנה את ברכת הפרי. על פי העיקרון שהצגנו לעיל הדבר פשוט – כל עוד לא נעשית פעולת חיבור או ניתוק, 'שם' הפרי נשמר ואיתו הברכה. מכאן ניתן לתת למבנה ההלכה ברמב"ם פשר. בתחילה מדגים הרמב"ם פעולת חיבור, אחר כך מדגים פעולת ניתוק ולבסוף פעולה ניטרלית של ריסוק.

לאור כל זאת צריך עיון האם יש מחלוקת בין הרמב"ם לרש"י. כאמור, תרומת הדשן חילק בשיטת רש"י בין ריסוק גמור בו הברכה משתנה, למעיכה קלה בה הברכה נשמרת. האמנם חילוק זה עולה אף ברמב"ם?⁹

לעניות דעתי אין הדבר עולה מדבריו כלל. ראשית, הרמב"ם לא נותן לדבריו שיעור, וקשה להניח שהרמב"ם היה נמנע מלהזכיר זאת אם היה מכיר במהות החילוק. שנית, הרמב"ם בהלכה מרבה בפעלים,¹⁰ וקשה להניח שהתכוון לתאר מעיכה קלה.

יתר על כן, עיון מדוקדק במבנה ההלכתי שהזכרנו לעיל דוחה את המחשבה שישנו חילוק בין ריסוק קל לריסוק כבד. קודם לכן הראנו שהטקסט ברמב"ם הוא בעל מבנה הבא:

1. דיני שלקות – עיסוק במלאכת חיבור והכלת 'שם' פרי.

2. דבש תמרים – עיסוק במלאכת פירוד והורדת 'שם' פרי.

3. מאכל מרוסק – מצב ניטרלי שבו ה'שם' פרי אינו משתנה.

עתה, אם נניח שיש חילוק בין ריסוק לריסוק מה ההלכה זו ולחברותיה בהלכה ד'? לכאורה היה לה 'לנדוד' אל תחילת הפרק השמיני (ה"א פ"ח), שם מחלק הרמב"ם בין מאכלים שברכתם שהכל למאכלים שברכתם 'פרי העץ' ו'פרי האדמה'.

⁸ חשוב לציין שלמים יש טפלות כלפי הירקות, בעוד שלדבש תמרים (מבחינת החומר) אין טפלות.

⁹ בהמשך נדון בדברי ערוך השולחן (או"ח רב) שטוען שהרמב"ם מודה לרש"י.

¹⁰ "אבל תמרים שמעכן ביד והוציא גרעינין שלהן ועשאן כמו עיסה".

4. שיטת הטור

הטור באו"ח סי' ר"ב כותב:

תמרים שכתשן קצת ואינן מרוסקין לגמרי בפה"ע: ועל דבש הזב מהן שהכל [...] והרמב"ם ז"ל כתב דבש תמרים שהכל אבל תמרים שמיעכן ביד והוציא מהן גרעיניהן ועשה מהן עיסה מברך עליהן בפה"ע ולסוף ברכה אחת מעין ג' ואפשר שגם רבי יצחק מודה בזה הענין כיון שהם בעין חשובים כעיקר הפרי לדברי הכל.

בטור יש סתירה בין הרישא שעולה כדעת רש"י לבין הסיפא שהולכת אליבא דהרמב"ם. כדי לתרץ את הטור נוכל ללכת לשני כיוונים:

א. **הטור חזר בו** – בכיוון זה הלכו הב"י והב"ח (או"ח סימן ר"ב):¹¹

כלומר אפילו לר"י אבל ודאי דרש"י חולק על זה ולא הביא רבינו דעת רש"י בזה משום דסבירא ליה דדבריו דחויין מקמי הרמב"ם ור"י:

ב. **רש"י והרמב"ם מסכימים** – גם כאן ניתן לדבר על שני כיוונים אפשריים:

1. רש"י מודה לרמב"ם

בכיוון זה הלך הט"ז (או"ח סי' רב ס"ק ד):

כתב הטור בהדיא שהר"י מודה לדברי הרמב"ם בזה והדקדוק של ת"ה מפרש"י שזכרנו תמוה לי [...] ומדברי רש"י אין נר' לדקדק לאסור חדא דהא גם הטור כ"כ תמרי' שכתשן קצת כו' ואח"כ מסיק כרמב"ם דעשה מהן עיס' דמברכין בפה"ע והא דנקט רש"י כתשן קצת נר' דבא לפ' פי' התיבה של טרימא למה קורין אותו [...] ולית כאן בית מיחוש ברכה לבטלה כנלע"ד:

על פי הט"ז אין לדייק כלל ברש"י והוא טוען על פי הסברה שכל דבר אשר נשאר בסך חלקיו גם אם עבר שינוי כמו ריסוק, נשאר במעמדו ההלכתי.¹² לכן יש לנהוג כך אף בברכתו הראשונה.

¹¹ נצטרך לציין את דעתו של הב"ח (או"ח, ר"ב) שלדידו מאכל מרוסק יורד בברכתו מעלה אחת ולא נברך עליו אוטומטית שהכל.

דעה זו מניחה שני דברים:

א. הדרגות בברכות הם סימן לחשיבות.

ב. ריסוק מוריד את חשיבות המאכל.

כל הסוגיה נעה לדידו באיכותו של המאכל, כאשר ריסוק הוא קילקול של המאכל (כלומר פרי העץ יהפוך ל'אדמה' ופרי האדמה ל'שהכל').

¹² מי שיפתח את הט"ז במקור ינסה לעמוד על ההיקף. לדעתי אי אפשר להקיש בין דיני תרומה לדיני ברכה והרוצה להרחיב יעיין בציץ אליעזר ח"א ס"א, רא"ש פסחים פ"ב ס' טז ומ"ב ס' קסח ס"ק פב; ואכמ"ל.

2. רמב"ם מודה לרש"י

בכיוון זה הלך ערוך השולחן (או"ח ס' רב):

אבל באמת נ"ל כמ"ש בעל הדרישה דאין כאן סתירה כלל וזה שכתב אין מרוסקין לגמרי ה"פ שאינו מרוסק עד שנעשה כמשקה או דבש דבזה וודאי מודה הרמב"ם כיון שנחבטל שם אוכל מעליו והרמב"ם מיירי שמראה אוכל עליו אלא שנעשה כעיסה ונתבלבל מראיתו אבל מ"מ מאכל הוא כמו פאווידל"א שלנו ובוה גם רש"י מודה שמברכין עליו העץ [ולדינא גם הט"ז סק"ד פוסק כן]¹³ אלא שנדחק בלשון רש"י ע"ש ולדברי הדרישה אין כאן דוחק והוא עניין אחר לגמרי כמ"ש [ולשון ריסקו הוא שנעשה כמשקה כמו אין מרוסקין את השלג:

על פי ערוך השולחן השינוי שדורש ירידה בברכה הוא שינוי במעמד האוכל.

אם הוא הפך לנוזל אז סימן שהשינוי מצדיק ירידה בברכה ואם לא סימן שלא

נעשה שינוי.¹⁴

לעיל הראנו שהרמב"ם חולק על רש"י, אמנם אין הכרח לומר שהטור הבין כך את המחלוקת. יתכן שאם נפתח את הכיוון הראשון של הב"י והב"ח, נוכל להראות שהטור הבין את המחלוקת בין רש"י לבין הרמב"ם באופן דומה.

כשהטור מביא את דברי רש"י הוא מסדרם כך:

תמרים שכתשן קצת ואינן מרוסקין לגמרי בפה"ע: ועל דבש הזב מהן שהכל.

אך הרמב"ם (המובא בטור) מסדר את הדברים הפוך:

דבש תמרים שהכל אבל תמרים שמיעכן [...] מברך עליהן בפה"ע

הסידור השונה של ההלכות חושף לדעתי שתי קריאות אפשריות בסוגיה: רש"י סובר שנושא הסוגיה הוא בירור היחס בין מעשה האדם למעשה הבריאה. אם ניזכר במושג ה'פירותיות' שטבענו לעיל, נגלה שמושג זה מייצג את יצירתו של הבורא. הברכה מטבעה מגלה לנו את מקור המאכל – כאשר אין הקשר קדום (דומם ואדמה) למאכל אזי נברך עליו ברכת 'שהכל'. כאשר הפרי מגיע מהאדמה הברכה היא 'בורא פרי האדמה'. וכאשר אותו מאכל שנוצר מהאדמה גדל לעץ והופך גם הוא לחוליה בדרך אל הפרי – נברך על הפרי 'בורא פרי העץ'. ממילא עולה השאלה – מה היא אותה פעולה שתנתק את הפרי מה'שרשרת' ותעניק לו ברכה עצמאית? רש"י מבין שבשאלה זו עוסקת הסוגיה. ואכן הוא מביא בתחילה את דין מאכל שנתרסק ולאחר מכן את הנפקא מינה של דבש תמרים.

¹³ תמוה הדבר שכל המעיין בט"ז יראה שהוא פוסק בדיוק להפך.

¹⁴ עיין תוס' ל"ח, ב ד"ה 'האי דובשא' בסוף.

כך גם עולה יפה בחילוקו של תרומת הדשן. כאמור, תרומת הדשן מחלק בהבנת רש"י בין סתם פרי שריסוק משנה את ברכתו לבין פרי שגדל כדי להתרסק. על פי סברתנו החילוק מוסבר היטב – כאשר מדובר על סתם פרי – לאחר פעולת הריסוק לא ניכר שזהו פרי ולכן ברכתו משתנה. מנגד, כאשר ייעודו של הפרי לריסוק מלאכת הריסוק היא 'דא אריכתא' של הטבע וה'פירותיות' של המאכל נשמרת – ואיתה הברכה. לעומת רש"י, הרמב"ם הבין שנושא הסוגיה הוא דיני חיבור וניתוק כמו שכבר הצגנו לעיל. הבנה זו ברמב"ם מסבירה את ההיגיון הסידורי בהלכה ד'. אם כן, בהנחה שהטור דייק בדבריו, הבנתנו עולה יפה בסדר הדברים.

5. שיטת השו"ע ומפרשיו

השו"ע (או"ח סימן רב) פסק כדעת הרמב"ם:

תמרים שמיעכן ביד ועשה מהם עיסה והוציא מהם גרעיניהם, אפילו הכי לא נשתנית

ברכתן ומברך עליהם: בורא פרי העץ ולבסוף ברכה מעין שלש.

הרמ"א אינו פוסק הלכה אלא מביא דוגמה:

הגה: ולפי זה ה"ה בלטווערן הנקרא פוידל"א מברכין עליהם: בפה"ע; ויש אומרים

לברך עליהם שהכל (ת"ה סי' כ"ט וב"י בשם הטור), וטוב לחוש לכתחלה לברך

שהכל אבל אם בירך בפה"ע יצא, כי כן נראה עיקר.

ניתן להבין את דבריו באחת משניים:

1. במאכל כל כך מרוסק ומבושל כמו 'לטווערן' יש מחלוקת. כמו ששמע מלשונו

"מברכין עליהם: בפה"ע; ויש אומרים לברך עליהם שהכל".

2. בכל מאכל מרוסק טוב לחוש לדעת תרומת הדשן, כלשונו: "וטוב לחוש לכתחלה לברך

שהכל".

גם כאן נחלקו הפוסקים. בעוד המג"א (ס"ק יח) פסק כהבנה א', אחרים (שיירי כנסת

הגדולה והגר"א) פסקו כהבנה ב'.

ב. ברכה על שוקולד

מכאן ניתן לגשת למסקנות אודות ברכת השוקולד. לכאורה ההולכים אחרי השו"ע יברכו

על שוקולד ב'פרי העץ', וההולכים אחר הרמ"א יברכו עליו 'שהכל'.

ברם, לאור דברינו לעיל ניתן להעלות כמה סברות ולהראות כיצד כל אחד מהצדדים יודה

לשני בדין שוקולד.

שלוש סברות להודות לשו"ע:

1. הצבע של השוקולד דומה מאוד לצבע של הפרי וניתן לקשר את הרסק לפרי (רוב האנשים מזהים את השוקולד יותר מהפרי).
2. הדרך היחידה שבה ניתן לאכול את פרי הקקאו הוא כשוקולד ולשם כך גידולו. בנקודה זו יודה תרומת הדשן לרמב"ם.
3. הרמ"א כותב ש"כך עיקר" ולכן במקרה של ספק מדוע שלא נברך ברכה מבוררת?¹⁵ מנגד, ישנן שתי סיבות כבדות שאולי בגינן כדאי לעדן את המסקנה הנחרצת:
  1. הרבה פעמים יש ריבוי חומרים בשוקולד עד כדי הפיכת הפרי עצמו למיעוט. מסיבה זו נוהגים לכנות את השוקולד בשם "חטיף חלב בטעם שוקולד" ורק כאשר יש מסה משמעותית של קקאו הוא נקרא "שוקולד" סתם. כפי הנראה, לא ניתן להכיל שם פרי על חטיף בטעם אלא רק במקרים כמו 'הימלתא' ממסכת ברכות דף לו ע"ב בהם ישנו אחוז פרי מסוים כדי להכיל את הברכה המבוררת על המאכל. בעיני, ניתן להעביר את הגבול בין שוקולד המכיל 70% מוצקי קקאו – עליו לכל הדעות צריך לברך 'פרי העץ', לבין שוקולד עם אחוז נמוך יותר של מוצקי קקאו – עליו יש לברך 'שהכל'.¹⁶
  2. כששאלתי את רה"י הרב ברוך גיגי הוא טען שכיוון שמנהג העולם לברך 'שהכל' יש לפסוק כך להלכה. גם כאן ניתן לחלק בין שוקולד רגיל שעליו יש מנהג, לבין מעל 70% מוצקי קקאו שפחות מצוי לאוכלו ועליו תישאר ברכת 'פרי העץ'.

*

בהקשר זה אוסיף ואומר כמה מילים ואלו גם יהיו מילות סיכום לשהותי בישיבה. במחילה מראש הישיבה, כמדומני ששאלת המנהג כאן איננה רלוונטית. הן מהצד העובדתי – כלל לא ברור מה היא המציאות הנהוגה כרגע, והן (ובעיקר) מצד הלכות מנהג. אין ביכולת המנהג להכתיב את ההלכה במקום בה היא מבוררת. פוק חזי מאי עמא דבר הוא רק דין אחד מדיני ספקות, ולא כלל גדול בתורה.

יותר מכך, אם העם נוהג מנהג טעות אין זה מתפקידו של הפוסק לעמוד מהצד או חמור מכך להצטרף אל העם. אלא אם בקעה מצא אזי יגדור בה גדר. שאלות גדולות יותר

¹⁵ זאת מחלוקת פוסקים גם באחרונים - האם יש עדיפות לברכה מבוררת שיש בה יותר שבח או לברכה כללית שבה יוצאים מידי ספק.

בשו"ת יביע אומר (חלק ח - אורח חיים סימן כו) פסק לברך את המבוררת אך רוב האחרונים חלקו עליו. האחרונים הוכיחו זאת מהרמ"א בסוגייתנו. אך לאור דברינו, יתכן כאן כשהספק שקול גם הרמ"א יודה ליב"א.

¹⁶ http://www.deaches.com/pdf/Deaches20070501_P.pdf, כך נוהגים להבדיל בין שוקולד 'מריר מעולה' לבין סתם 'מריר'.

מברכה על חטיף שוקולד עומדות לפני עולם ההלכה בעת המודרנית, וכאן מגיע הבן ושואל – עד מתי העם יכתיב את ההלכה? האם לא הגיע הזמן שההלכה תפסיק להגיב לעולם שבחוץ באיחור? האם לא ניתן לחשוב על פתרונות מראש בלי המבוכה שבלהיגרר אחר העולם בפיגור של עשרים שנה? אתגרים גדולים ורבים עומדים בפתחנו ואני חש שאסור לנו להמתין עד שידפקו על דלתותינו. עלינו לפעול – לפחות בשעת אמת – ולברר מה היא ההלכה שאותה ננהיג לציבור. האם לא הגיע הזמן לעזוב את דוקטרינת המנהג ולעבור לדוקטרינת המנהיג?